

MEDEDELINGEN BLAD

Ampt Epe

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

Ampt Epe

NO. 57 NOVEMBER 1981.

REDACTIE: R. Paasman, Beekstraat 46, Epe.
Tel.: 05780 - 12048.

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis
toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging
"Ampt Epe".

"AMPT EPE"

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE.

De vereniging stelt zich o.m. tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling
voor de geschiedenis van de Gemeente Epe.

Lidmaatschap f 15,-- per jaar.

Bestuur:

Voorzitter : G.S. van Lohuizen,
IJsseldijk 12, Veessen.
Tel.: 05783 - 245.

Secretaris : W. van Putten,
Hoofdstraat 80, Epe.
Tel.: 05780 - 13579.

Penningmeester : C. Stork,
Dellenparkweg 8, Epe.
Tel.: 05780 - 13090.

Leden : W. Terwel.
F. Zandstra.

Giro: 119.40.15. t.n.v. Penningmeester "Ampt Epe" te Epe.
I.S.S.N. nr. 0166 - 2023

INHOUD

	Blz.
Burgemeester Beuke kreeg eerste exemplaar van de bibliografie van Epe door G.S. van Lohuizen.	3
Een nieuwe editie van de "Bibliografische Gouden Gids" van Epe en omstreken door Bert Paasman.	5
Kerkgeschiedenis van Epe (3) door G.S. van Lohuizen.	10
Een rechtstreekse verbinding tussen Oene en Welsum door D. Roelofs.	19
Epe, zoals het is geweest. Het Sint-Maartenshof Uit het Noord Veluws Dagblad van 3-9-1954.	26
De optische telegraaf van Amsterdam naar paleis Het Loo door W. Terwel.	30
Heeft Epe de tram gemist? (5) door F. Zandstra.	38
Van de redactie door R. Paasman.	41
Boekaankondiging door Mej. P.E. Berkhout.	42

Burgemeester Beuke kreeg eerste exemplaar
van de bibliografie van Epe

Tijdens een eenvoudige bijeenkomst op 10 september jl. van Burgemeester en Wethouders met enkele genodigden overhandigde Mej. P. Elizabeth Berkhout het eerste exemplaar van de door haar samengestelde "Bibliografie van Epe en omgeving", 2e druk, aan Burgemeester J.H. Beuke. Terecht noemde de Burgemeester deze bibliografie een bijzondere bijdrage aan de kennis over Epe en omgeving. Hij overhandigde Mej. Berkhout als dank een boeket bloemen en een geschenkbou.

Mej. Berkhout, ere-lid van onze vereniging, begon in 1963 aan haar "levenswerk", na haar pensionering. In 1970 verscheen de eerste druk en in 1973 een supplement. Samen met Mej. J. Visser heeft zij de eerste druk geheel omgewerkt tot het boek dat wij nu ontvangen hebben.

Als voorzitter van de historische vereniging "Ampt Epe" heb ik Mej. Berkhout dank gebracht voor het vele werk, dat zij de afgelopen 17 jaar heeft verricht. Daarnaast natuurlijk woorden van dank aan de gemeente Epe, die de uitgave heeft mogelijk gemaakt.

Tenslotte Mej. Visser voor haar hulp, de Heer Kannegieter voor zijn inzet namens de gemeente Epe en Mevrouw De Nijs van het Administratief Centrum, die de technische verzorging voor haar rekening heeft genomen van deze goed verzorgde uitgave.

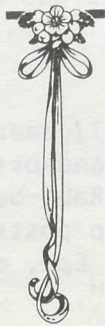
G.S. van Lohuizen.

De bibliografie is verkrijgbaar door storting van f 20,-- plus f 6,25 verzendkosten op bankrekening nr. 31.75.30.202 bij de Rabo-bank te Epe ten name van de gemeente Epe of op postrekeningnummer 84.70.54 van de gemeente Epe, onder vermelding "bestelling bibliografie".

Daarna volgt toezending per post. Voorts is afhalen op het gemeentehuis mogelijk. In dat geval kan men zich vervoegen op de afdeling Financiën, kamer 117.

Mej. Berkhout overhandigt Burgemeester J.H. Beuke het eerste exemplaar van de 2e druk van de "Bibliografie van Epe e.o."

Een nieuwe editie van de "Bibliografische Gouden Gids" van Epe en omstreken

Een bibliografie is een lijst van werken van één soort; in het geval van de Bibliografie van Epe en omgeving wil "van één soort" zeggen: al die werken die op de één of andere wijze handelen over Epe en (wijde) omgeving. Reeds in 1970 publiceerde Mevr. P. Elizabeth Berkhout zo'n lijst; op 10 september 1981 verscheen een herziene en bijgewerkte tweede editie (gedateerd 1980). Een gebeurtenis om als lezer van Ampt Epe terdege aandacht aan te besteden.

Plaats- en streekgeschiedenis.

De laatste decennien heeft zich een vruchtbare en inspirerende wisselwerking ontwikkeld tussen de "grande" en de "petite histoire", tussen de nationale geschiedenis enerzijds en de locale en regionale geschiedenis anderzijds. Daarbij komt dat niet langer op eenzijdige wijze de nationale leiders, de groten, genieën en de "helden" als onderwerp gekozen worden, maar thans evenzeer aandacht besteed wordt aan de gewone mensen en hun dagelijks leven, doen en denken. Het leven van deze laatste groep is immers veel karakteristieker voor een bepaalde periode dan dat van de kleine groep bijzondere en meestal geprivilegieerde families en personen.

Is de geschiedenis van de groten meestal gekoppeld aan de hoven, de residentie, de hoofdstad en nog enkele culturele, economische en militaire centra, de geschiedenis van de gewone mensen is veeleer die van de provinciesteden, de dorpen, het platteland, de agrarische, veen-, mijn-, visserij- en industriegebieden. Natuurlijk hebben de grote en kleine geschiedenis elkaar nodig: de eerste levert het historisch kader, de methoden en de probleemstellingen, de laatste levert vooral het concrete feitenmateriaal.

Legio is het aantal historische verenigingen dat zich in de jaren na de Tweede Wereldoorlog juist is gaan toeleggen op de plaatselijke en regionale geschiedenis,

de geschiedenis, waarin de gewone mensen centraal staan. Legio is het aantal publikaties, lezingen en verzamelingen op dit gebied - dikwijls echter niet zo gemakkelijk te achterhalen. Documentatieoverzichten, inventarissen en bibliografieën zijn meer dan ooit gewenst. Een historische instelling of vereniging kan zich eigenlijk pas "volwaardig" achten wanneer het over zulke instrumenten beschikt: noodzakelijke gidsen in een ware doolhof van verzamelde kennis. Hoe zou je zonder gids er achter moeten komen, dat bijvoorbeeld:

- in De navorscher van 1890 de mogelijke betekenis van de naam Epe besproken wordt (H 8);
- in het Shell Journaal van 1968 gegevens te vinden zijn over het Van Maanenpad tussen Tongeren en Gortel (K 24);
- in het Jaarboek Amstelodamum van 1944 en 1957 gegevens te vinden zijn over de eigenaars van de kopermolens te Epe (M 25,26);
- in het Leidsch Jaarboekje van 1911 een artikel staat over de schrijfster Elisabeth Maria Post (Q 34);
- in Brabants Heem van 1949 gegevens staan over de kerk en toren te Oene (R 22);
- in de serie Nederlandse oudheden als nr. 6 (van 1976) een onderzoeksverslag te vinden is over het prehistorische akkerbouwgebied tussen Emst en Vaassen (B 35)?

Het belang van Berkhouts Bibliografie.

De historische vereniging "Ampt Epe" bezit registerdelen op het verenigingsorgaan (uit resp. 1968 en 1975) waardoor de gegevens van dit tijdschrift toegankelijk gemaakt zijn. Sinds 1970 is de vereniging echter ook "volwaardig" in de hiervoor genoemde zin: in dat jaar verscheen de eerste uitgave van de Bibliografie van Epe en omgeving; een supplementdeel volgde in 1973. Aangezien het onderzoek en het publiceren niet stil staan, krijgt de bibliogra(a)f(e) geen rust. Sinds 1970/1973 zijn er al weer zoveel nieuwe publikaties verschenen over dit deel van de Veluwe, dat een nieuwe editie van de Bibliografie gewenst was.

Het is de grote verdienste van Mevr. P.E. Berkhout dat deze nieuwe editie thans voorhanden is! Als deskundige

op het gebied van bibliotheek en bibliografie was dit werk bij haar in bijzonder vertrouwde handen. Niet alleen heeft zij de ruim 1100 titels met grote speurzin en volharding bij elkaar gebracht, ze heeft ze ook gelezen, beschreven en geannoteerd, vervolgens geordend en tenslotte d.m.v. trefwoorden en register toegankelijk gemaakt. Een ieder die ervaring heeft met dit type werkzaamheden, weet dat er veel aangenamer werk op historisch terrein te bedenken is - maar nauwelijks zinvoller werk!

Overigens is deze Bibliografie niet alleen een bibliografie op het gebied van de geschiedenis. Het werk bevat in principe alle publikaties over Epe en omgeving: ook moderne uitgaven op sociaal-economisch gebied, op recreatief, ecologisch en planologisch gebied, om maar enkele voorbeelden te geven. Het werk stijgt dan ook in gebruikswaarde uit boven een historische bibliografie in engere zin: ook gemeentelijke en provinciale bestuurders, geïnteresseerden in natuur en milieu, en mensen uit het bedrijfsleven kunnen hun voordeel doen met dit werk. Het is dan ook niet meer dan terecht dat de Gemeente Epe de uitgave van deze "bibliografische gouden gids" op zich genomen heeft. Het strekt de Gemeente tot eer over een dergelijke bibliografie te kunnen beschikken.

Enkele kanttekeningen.

Ten opzichte van de eerste editie heeft de nieuwe uitgave enkele veranderingen ondergaan.

Het titelbestand is niet meer doorlopend genummerd, maar per rubriek. Ieder van de 26 rubrieken wordt aangeduid met een letter van het alfabet; iedere titel is daarom voorzien van een letter-plus-cijfer-aanduiding. Het onderwerpregister verwijst naar deze codes.

Aangezien er in opzet méér rubrieken dan 26 waren, heeft de samenstelster sommige rubrieken samen onder één letter gebracht op een wijze die voor mij niet altijd doorzichtig is. De rubrieksindeling en het onderbrengen van bepaalde werken in een rubriek, alsmede de volgorde van de rubrieken en de volgorde binnen de rubrieken, hebben echter per definitie een subjectief

moment in zich. Men kan daarin zijn eigen gang gaan (maar zich wel verantwoorden), of zich qua systematiek aansluiten bij andere, soortgelijke bibliografische publikaties (bijv. de Gelderse bibliografie in voorbereiding). Waarvoor men ook kiest, wanneer men op het werk een nauwkeurig en gedetailleerd onderwerpsregister heeft, komt iedere ter zake doende publikatie vanzelf boven water - onafhankelijk van eventuele subjectieve momenten bij het ordenen van het materiaal. De nieuwe editie van Berkhouts Bibliografie bevat geen register meer op schrijvers van artikelen en boeken van Epe. Terecht kent Mevr. Berkhout aan een dergelijk register minder waarde toe dan aan het onderwerpsregister. Ook het register-maken kent vele subjectieve momenten (welke trefwoorden kies je, en hoe volledig wil je zijn?).

Door het opnemen van onderlinge verwijzingen en sub-trefwoorden wordt de kans op doeltreffend en efficiënt gebruik groter. Wat mij betreft mag het register nog wel wat uitgebreid en verfijnd worden. Enkele voorbeelden:

- Ik zoek literatuur over de geschiedenis van de r.k. Bernardusschool. Onder school vind ik geen ter zake doende verwijzingen in het register; Bernardusschool komt niet voor. Onderwijs komt als trefwoord in het register niet voor. Onder Epe komt geen sub-trefwoord (Bernardus)school voor, wel onderwijs. Hiervoor word ik verwezen naar de gehele rubriek X, maar daar vind ik géén literatuur over de Bernardusschool. Op deze wijze ben ik vastgelopen en heb de korte geschiedenis van deze school, zoals die beschreven staat in Honderd jaar Epe (M 14), niet gevonden. Naar het gehele hfdst. over onderwijs in dit boek, worden in het register géén verwijzingen gegeven.
- Op vergelijkbare wijze kon ik noch onder Prins, noch onder predikanten of persoonlijkheden, noch onder Epe - kerkgeschiedenis, Gemeentewoning, of wat dan ook, de interessante levensschets over ds. J.A. Prins vinden die in Honderd jaar Epe is opgenomen.

Ik leid uit deze en andere steekproeven twee dingen af:

1. Het register kan door meer onderlinge verwijzingen en verdere verfijning van trefwoorden nog efficiënter worden;
2. Van "verzamelbundels" zoals Honderd jaar Epe moeten de afzonderlijke bijdragen ook apart opgenomen worden onder de desbetreffende rubrieken, met annotaties waarmee (sub)trefwoorden in het register corresponderen.

Wensen.

En aldus blijft er altijd wat te wensen over, zelfs voor de criticus die Mevr. Berkhout bovenal van harte complimenteert met haar zeer fundamentele bijdrage aan de historiebeoefening van Epe en wijde omgeving, en Ampt en Gemeente Epe geluk wenst met deze onmisbare "bibliografische gouden gids".

Niet alleen de beoefenaar van plaats- en streekgeschiedenis is met deze Bibliografie ten zeerste gediend, maar in de door mij geschetste wisselwerking tussen nationale en locale geschiedbeoefening, zal ook de niet plaats- of streekgebonden historicus dankbaar van dit werk gebruik kunnen maken.

Het is dan ook te wensen dat dit belangrijke "bibliograafwerk" in de toekomst voortgezet zal worden!

Bert Paasman.

Kerkgeschiedenis van Epe (3)

Johan ten Holten (1571 - 1581)

ook Jahnnes then Holten.

In 1570 neemt Aegidius van de Berg (Aegidio de Monte) bezit van het nieuwe bisdom Deventer en hij gaat zeer ijverig te werk. Het is nu even rustig op de Veluwe en hij gaat op bezoek in alle parochies van zijn bisdom. In 1571 is hij in Epe, waar hij 6 augustus 1575 weer komt. Hij heeft verslagen gemaakt van zijn visitaties en deze zijn bewaard gebleven.

Over zijn bezoek aan Epe:

EEPE

Patronus (ecclisiae) S. Martinus.

Pastor D. Joannes then Holten.

Collator Regia Majestas,

Corpus ultra i^c flor.

Onus dominicus ac festivis et feriis 6 celebrare, etc.

Vicarius S. Anthonii D. Gerardus Hoeckell.

Corpus circiter XL flor.

Collatores fraternitas S. Anthonii cum pastore ibidem.

Onus feriis 2, 4 et sabatho celebare.

Vicarius S. Crusis D. Andreas Ottonius.

Collatores pastor cum aedibilus.

Corpus circiter xxiii equit.gelr.

Onus trium missarum.

Vicarius S. Catherinae D. Joannes Gerardi, clericus

Daventriensis.

Collator dominus de Keppel.

Corpus circiter iiii^{xx} flor.

Onus trium missarum in quindena.

Vicarius beatea Mariae virginis D. Andreas Ottonis

praefatus, habet dispensationem a Rmo, quod possit

ambo

sub codem tecto retinere.
Collator Gerardus a Dompzeler.
Corpus XLV flor.
Onus trium missarum.

Officii S. Martini rector eiusdem D. Andreas Venraedt.
Corpus viii flor.
Onus festivis diebus et sabatho primam missam celebrandi.

Aediles Johan Roeloff, Decimar Johans und Willem Hendricx.

Fabrica habet annue xvii modios siliginis et LX flor.
Custos Egbertus Rodolphi.
Custodia valet annue xx flor.

Hieruit blijkt, dat het recht om een pastoor te benoemen nu duidelijk aan de keizer toekomt. (Collator Regia Majestas.)

Verder zien we, dat er 3 vicarissen aan de parochie verbonden zijn:

Gerardus Hoeckell, vicaris van de St. Anthonie vicarie
Andreas Ottonis, vicaris van de H. Kruis vicarie, en
met dispensatie, van de St. Maria vicarie

Andreas Venraedt van de St. Martinus vicarie.

(in deze opsomming van vicariën ontbreekt m.i. de St. Joris of kleine vicarie. Zie Med. bl. Ampt Epe no. 24).

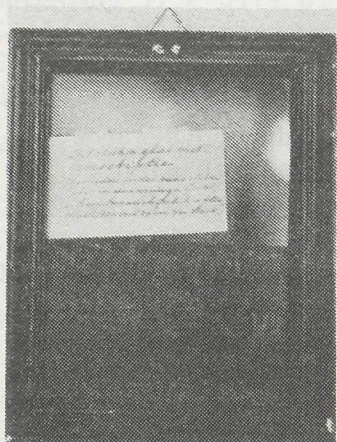
De kerk van Epe blijkt dus nog steeds een belangrijke en grote kerk te zijn. De pastoors Van Heukelen en Van Leesten waren ook deken van Veluwe en in 1575 waren er naast de pastoor 4 vicaris plaatsen.

In 1574 krijgt de parochie een nieuwe miskelk, die nu nog bewaard wordt door de St. Martinus parochie te Epe. (Zie Med. Bl. Ampt Epe no. 46.) Deze kostbare - verguld

zilveren - kelk moet in 1574 bij een belangrijke gelegenheid geschonken zijn, maar de reden is nu niet meer te achterhalen.

In de consistoriekamer van de Herv. kerk in Epe hangt in een lijstje een glasscherf van een glas-in-lood raam, dat gevonden is in Gortel, met opschrift: "Der Johan Ten H..... pastor Tot EEPE 1575". Dit glas-in-lood raam zal in 1575 aan Johan ten Holten geschonken zijn en zal een plaats in de kerk gehad hebben. Ook hier weer weten we helaas niet waarom dit raam geschonken werd.

In 1577 was Ten Holten nog pastoor in Epe, in 1581 is er een vacature. Hij zal dus in 1580 of 1581 gestorven zijn.

Bij zijn visitaties aan Vaassen tekent bisschop Van de Berg o.a. aan, dat Johan ten Holten, pastor te Epe, vicaris van de S. Anna vicarie is en collator van de Heilige Kruis vicarie.

In 1578 is er in Heerde een "beeldenstorm" o.l.v. Derk van Dorth, heer van Rozendaal. Hoe het in Epe in die tijd was, is niet duidelijk. Het geval Heerde staat m.i. op zichzelf, hoewel het in die tijd overal giste en de reformatie hier en daar begon door te dringen. Ik neem voorlopig aan, dat het in Epe rustig gebleven is.

Paulus Antonii (1581 - 1585)
de eerste predikant van Epe.

In 1581, nu dus 400 jaar geleden, was Johan ten Holten overleden. In 1576 is Gelderland tot de Pacificatie van Gent toegetreden, waarbij besloten werd de Spaanse kwelduivels te verdrijven. Het Hof van Gelderland was, mede onder invloed van Jan van Nassau, de reformatie toegedaan en trachtte het Calvinisme ingang te doen vinden.

Paulus Antonii vestigde zich hier op de vacante plaats. Hij vond hier een streek, die nu eens door Spaanse, dan weer door Staatse troepen bezet en geplunderd werd. Hij zal dus niet een bevolking aangetroffen hebben, die veel aandacht had voor de reformatie.

De plattelandsbevolking was nog in grote meerderheid rooms-katholiek, evenals de plaatselijke overheid. En bovendien had men wel andere zorgen.

Op 22 februari 1583 vaardigde het Hof van Gelderland een bevel uit tot reformatie van de gehele Veluwe.

De voormalige pastoors en geestelijken werden opgeroepen een "Christelijk onderzoek of examen" te ondergaan, om hen, al of niet onder dwang tot de reformatie te bekeren. De Drost en de andere plaatselijke besturen werden ingeschakeld om deze ordonnantie door te voeren. Maar de plaatselijke overheid was nog rooms-

katholiek, zo eenvoudig was het dus niet om dit bevel uit te voeren. De schout van Epe zond deze ordonnantie o.a. aan de pastoor van Vaassen, Willem Janszoon. Deze wachtte echter de krijgskansen af. Hij had goed gezien. Hij werd kort daarop bisschop van Deventer, want de Spaanse troepen hadden weer succes.

Paulus Antonii en zijn medepredikanten in Heerde en Nijbroek lazen met instemming de ordonnantie van 1583. Het was voor hen een steun in de rug.

Echter, de oorlog woedde vooral in deze streken. Hadden in 1578 de staatstroepen Deventer en Zutphen veroverd, in 1583 viel Zutphen en in 1587 Deventer weer in handen van de Spaanse troepen o.l.v. Parma. De Veluwe en ook het Hof van Gelderland kwamen weer onder Spaanse, dus rooms-katholieke, invloed en de ordonnantie van 1583, die zo hoopvol was voor de reformatie, wordt in 1585 weer ingetrokken.

Paulus Antonii had geen keus en vertrok in 1585 uit Epe. Vier jaar had Epe een predikant.

Mogelijk is hij naar het noorden getrokken.

W. Terwel vestigt de aandacht op een getuigenverklaring van 1628 in een civiel proces, waarin een Paulus Antonii, "predicant in actuelen dienst" in Beilen, 80 jaar oud, verklaart ongeveer 45 jaar geleden 13 jaar conventueel van het klooster Hulsbergen te zijn geweest.

In 1579 is het fraterhuis Hulsbergen ontruimd.

Paulus Antonii, dan ongeveer 31 jaar oud, is vermoedelijk gaan zwerven, heeft de reformatie leren kennen, bestudeerd en aangenomen. Hij, de frater van Hulsbergen, wordt dan de eerste predikant van Epe.

Joachim van Huet 1585 - 1591 of 1592.

In 1589 wordt Joachim van Huet genoemd als pastoor van Epe. Na het vertrek van Ds. Paulus Antonii in 1585 zal hij diens plaats ingenomen hebben, maar als pastoor. De kerk zal weer geconformeerd (gewijd) zijn, na 4 jaar in handen van de reformatie te zijn geweest. Dit kan mogelijk een verklaring zijn voor het 2e wijdingskruis, dat wij nu nog in de kerk vinden.

Over Joachim van Huet is verder niets bekend. Mogelijk

is hij tot 1591 of 1592 pastoor van Epe geweest. In 1592 vinden wij Ludolphus Pieck als pastoor in Epe. De naam "Huet" komt in het begin van de volgende eeuw herhaaldelijk voor. Zijn dit afstammelingen van pastoor Huet?

Ludolphus Pieck 1591 of 1592 - 1598.

Hij komt ook voor onder de naam Lubbert Pieck en één keer als Ludolphus Poicke.

Hij was, zoals wij zullen zien, de laatste pastoor in Epe en niet, zoals op de Predikantenlijst in de consistoriekamer van de kerk staat, de eerste predikant. Ludolphus Pieck werd in 1566 benoemd tot pastoor in Wilp. Na het overlijden van Johan van Wijhe benoemde de stadhouder, namens de koning van Spanje, Pieck tot pastoor van Wilp. Het kapittel van St. Lebuïnus te Deventer meende het collatierecht te hebben en wilde Engelbert Verreycken tot pastoor benoemen. Het Hof besloot Pieck tot pastoor van Wilp aan te wijzen, waardoor dus werd bevestigd, dat het collatierecht bij de koning was, zoals wij dit ook gezien hebben bij de benoeming van Gerrit van Leesten in Epe.

Bij het bezoek van Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, aan Wilp, was Pieck in 1571 en 1576 nog pastoor daar.

Wanneer hij naar Epe gekomen is, is niet duidelijk, in 1591 of 1592. In ieder geval is hij op 4 juli 1592 pastoor te Epe.

Volgens Oostveen is Pieck vrij zeker een familielid van een van de martelaren van Gorkum-Den Briel in 1572. Toen prins Maurits in 1591 Nijmegen, Zutphen en Deventer heroverde op de Spaanse troepen, sloeg de gezindheid van het Hof van Gelderland weer om, het werd Oranje-gezind, zoals van 1572 tot 1583 en dus ook reformatie-gezind.

Op 9 mei 1592 schreef het Hof aan alle Veluwe rechters en schouten een brief, waarin gesteld werd, dat alle kerken en kerkelijke goederen, ook de vicariën, in dienst van de verkondiging van "Gods Woord" moesten worden gebracht.

Op 12 juni 1592 volgde een brief, waarin het bevel werd gegeven, dat alle pastoors, vicarissen en schoolmeesters zich moesten onderwerpen aan een examen, zoals voorgeschreven in het plakkaat van 1583.

Voor Ludolphus Pieck betekende dit, dat hij op 4 juli 1592 naar Harderwijk moest om zich aan het examen te onderwerpen. Maar "Ludolphus Poicke (zoals hij één keer in de acta genoemd wordt, verder heette hij steeds Pieck), pastoor in Epe excusavit se per literas". Hij probeerde er onderuit te komen, door zich schriftelijk te excuseren. Maar hij werd nu opgeroepen voor de Provinciale Synode in Nijebroek op 11 september 1592.

"Ludolphus Pieck, pastor tot Epe (e.a.), die in den voorss. examinibus absentes waeren, sijn indesen sijnodo eerst compareert ende hebben die beschreven articulen geaprobeert ende aengenoemen".

Hier heeft Pieck dus de 13 artikelen aangenomen, die hem tot mede-broeder deed zijn en die golden voor "alle pastoors ten platten lande in Neder-Veluwe". Men nam genoeg met de toezegging van Pieck, dat hij de reformatie zou prediken, maar al spoedig bleek, dat hij de nieuwe leer verwierp en in zijn hart roomsgezind bleef.

Op de classicale vergadering van 14 en 15 november 1592 was Pieck niet aanwezig. "Ludolphus Pieck van Eepe heeft sich ontschuldicht deur lijffswachheit, ende belooft sich geh. voort conform te holden en te gedragen". Hij meldt zich dus ziek, maar belooft wel zich aan de voorschriften te zullen houden. Hij doet niet wat hij belooft. Hij blijft doorgaan de missen op te dragen.

Op de Particuliere Synode te Arnhem van 25 tot 29 september 1593 wordt Pieck geschorst als predikant, om in de volgende particuliere synode te bezien of hij weer zal worden toegelaten.

Aan Wesselius Solingensis uit Heerde wordt opgedragen de kerk van Epe te verzorgen. Maar ook in Wesselius vergist men zich. Deze kan geen goede "getuichenisse" overleggen, hij probeert het met een vervalsing, valt door de mand en wordt in 1596 uit zijn ambt ontzet.

Pieck is dus geschorst en hij wordt in 1594 aan het Hof voorgedragen om afgezet te worden. Dit heeft geen gevolg, de plaatselijke overheid is rooms-gezind en handhaaft hem.

Hij bezoekt de classicale vergaderingen niet en bleef dienst doen als pastoor.

Op 2 juni 1596 laat hij aan de vergadering in Harderwijk weten, dat hij door "liefste swacheit" weer niet kan komen.

Het geduld van de classicale vergadering raakt op. In de vergadering van 28 april 1597 in Elburg "Ludolpho Pyck, pastori in Epe, is bevolen dat hij in naesten classe oick ront bekentnisse sal doen van den Catechismo off hij schriftmatich zij ofte niet, dat welch hij oick belooft heeft".

Nu wordt het wel moeilijk voor Pieck. Hij verschijnt niet op de classicale vergadering in Putten op 25 april 1598, maar: "Ludolphus Pick, pastor Epp hefft verclaert, dat hij tegenwordigh die lehr dess catechismi als schriftmatigh nit en konte bekennen ende overmetz hij hem onschuldigende sinde, dat hij bij den Graff iet te thon hadde, daer hij, indien hij die lehr dess catechismi sol annemen, niet frij sol moegen komen, om dess fiandt will; hefft oick niet willen verclaeren, off beloven dat hij den Catechismus oender teickenen wilde, wanner dat hij solde widerom gecomen sin. Ten lasten ontkende hij oick, dat hij ertijts bewilliget ende aengenomen hat in den Synodo in Neiwenbuyck...."

Hij verontschuldigt zich dus weer, hij kan niet komen omdat hij bij de Graaf iets te doen heeft. Maar nu kan hij er niet meer omheen en hij moet bekennen, dat hij de catechismus niet aanvaardt en beweert nu, dat hij die op de synode van Nijbroek ook niet aangenomen had. Dit is dan het einde. Op 10 mei 1598 wordt hij door het Hof van Gelderland afgezet. Maar omdat hij al oud is, wordt gevraagd om hem geldelijk te ondersteunen. De plaatselijke overheid zal hem zeker geholpen hebben. Men heeft hem al die tijd de hand boven het hoofd gehouden.

De overheid moest nu wel meewerken. Zij liet door enige metselaars alle voorwerpen van de "roomschen godsdienst" op gepaste manier verwijderen. Dit is ook heel netjes gebeurd, wij zien dat nog o.a. aan de wijwaterbakjes, die niet uitgehakt zijn, maar afgehakt en daarna bepleisterd. Ook de schilderijen zijn eenvoudig ondergekalkt. Wat er met de beelden gebeurd is, is onbekend.

In 1892 heeft er in de kerk een herdenkingsdienst plaats gehad, ter viering van de 300-jarige reformatie. Daar werd een nieuw avondmaalservies aangeboden, dat nu nog gebruikt wordt, waarin staat 1592-1892.

Uit het bovenstaande weten wij nu, dat dit niet juist is geweest. Ludolphus Pieck (en niet Pork) was niet de eerste predikant in Epe na de reformatie. Dat was Johannes Voskuil (en niet Volkuil), die in 1599 naar Epe komt. Ludolphus Pieck was de laatste pastoor, die tot 1598 de rooms-katholieke eredienst verzorgde in de kerk. Tot 1598 was de kerk ook als zodanig ingericht. Pas in 1598 werd de kerk veranderd en aangepast aan de reformatorische eisen.

G.S. van Lohuizen.

(Wordt vervolgd.)

Literatuur:

Archief van het Aartsbisdom Utrecht deel 40 blz. 314.

Acta Visitationis Diocesis Daventriensis ab Aegidio de Monte door R.E. Hatting, in Ver.t.beoef.v. Overijsselsch recht en geschiedenis. 1888.

Mededelingenblad "Ampt Epe" no. 24 en 26.

R. Hardonk. De invasie in het huis Cannenburch in 1590, in Gelre LXX 1979.

O.J. de Jong. Geschiedenis van Gelderland 1492-1795 hoofdst. VI Kerkgeschiedenis.

J.W. Oostveen. Velua Catholica I.

Oudheden en gestichten van het bisdom Deventer deel II.

J. Reitsma en S.D. van Veen. Acta der provinciale en particuliere synoden in de Noordelijke Nederlanden gedurende 1572-1620 4e deel. Gelderland. Groningen 1895.

- W. Terwel. De eerste predikant van Epe, in Mededelingenblad "Ampt Epe" no. 15.
- J.S. van Veen. Losse blaadjes uit de kerkgeschiedenis de Veluwe 1592-1650, in Gelre XXV 1922.
- J. Vredenberg. 1200 jaar Wilp. 1965.
- J.A. de Wit. De kerk voor en na de reformatie. In Heerde historisch gezien. 1976.
- G. van der Zee. Acta van de Classis Neder-Veluwe. 1592-1620.
- G. van der Zee. De hervorming te Epe in de 16e eeuw. In Geref. Theol. Tijdschrift 1935.
- G. van der Zee. Kerkgeschiedenis van Vaassen 1934.

Een rechtstreekse verbinding tussen Oene en Welsum

Ondanks de pogingen, die in de twintiger jaren van de vorige eeuw werden ondernomen, om te komen tot het aanleggen van een weg, die de dorpen Oene en Welsum rechtstreeks met elkaar zou verbinden, is er tot in onze tijd nog steeds niets van terecht gekomen. De oorzaak ligt naar alle waarschijnlijkheid in de geografische situatie. De grens tussen de provincies Overijssel en Gelderland loopt nu eenmaal halverwege Oene en Welsum en dus ook de grens tussen de gemeenten Olst en Epe. Hoe deze uitwas van Overijssel, aan wat men zou kunnen noemen de verkeerde kant van de IJssel ontstaan is, is moeilijk te achterhalen. Vermoedelijk is het een gevolg van het in feodale tijden heersende grootgrondbezit toen de één of andere landheer uit het Overijsselse tevens eigenaar was van een lap grond op de andere oever.

De verbinding tussen Oene en Welsum kon dan ook alleen tot stand komen als er voldoende samenwerking tussen de provincies, dan wel tussen de beide betrokken gemeenten kon worden gevonden. En hier raken we de kern van de zaak.. Oene en Welsum willen wel, maar de plannen strandden op gebrek aan medewerking, meestal versluierd achter het argument dat er geen geld voor beschikbaar is. En toch ligt de aanleg van de weg zo voor de hand. Welsum en Oene hebben sterke banden op allerlei gebied, zoals school- en kerkbezoek, bankwezen, posterijen, winkelnering e.d. Een rechtstreekse verbinding lijkt alleszins gerechtvaardigd. De bestaande weg via de Houtweg en de Bandijk, die bovendien ter plaatse erg bochtig is, is een eind om. Een directe verbinding zou de afstand tussen beide dorpen zeker met 2 km. bekorten en vergt, althans tussen de nu bestaande openbare wegen niet meer dan een stuk weg van ca. 1,4 km., waarin dan twee overbruggingen nodig zijn. Eén over de Terwoldse wetering en één over de Zandgrave. Vooral Welsum zou er mee gebaat zijn, te meer omdat het dorp bij uitvallen van het veer door hoog water of ijsgang afgesneden is van zijn eigen gemeentekern. Zou in de voorgenomen provinciale herindeling misschien een mogelijkheid liggen de grens naar de IJssel te verleggen? Hoe dan ook, op 26 juni 1828 schreef de burgemeester van Epe, G.W. v.d. Felz, een brief gericht aan de districtscommissaris te Voorst over bovengenoemde kwestie. Hij pleit daarin voor een rechtstreekse verbinding tussen Epe en het Olsterveer, daarmee een meer dan plaatselijk belang aanduidend en met hantering van andere argumenten dan die, welke in deze tijd opgeld doen. Als voordelen voor de nieuwe verbinding noemt de burgemeester:

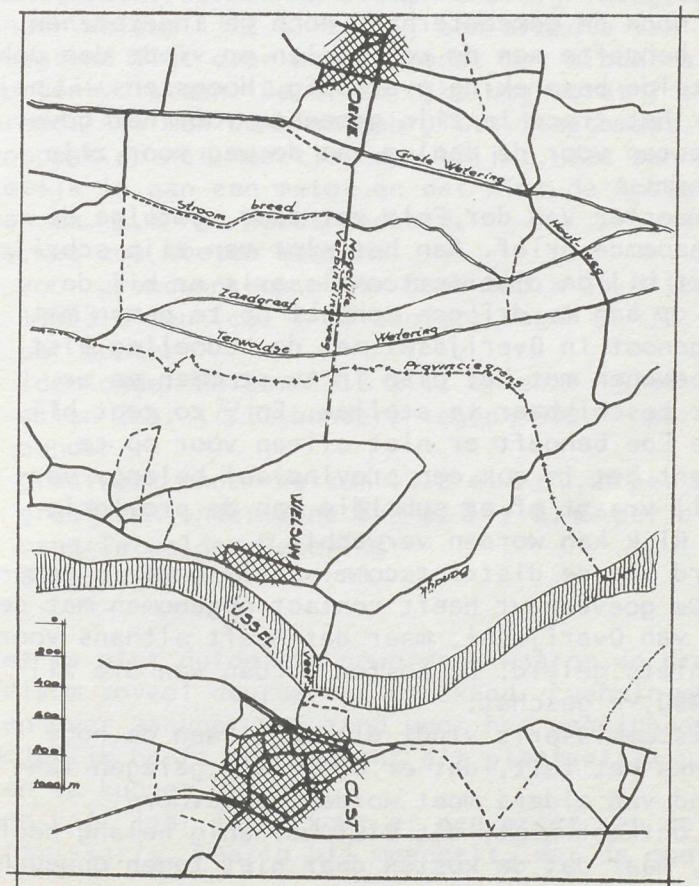
- de bestaande weg is erg slecht en een eind om. (Hij doelt hier waarschijnlijk op de verbinding via de Houtweg en de bochtige Bandijk.)
- de nieuwe weg zou een betere verbinding geven met Deventer, omdat dan via het Olster veer gebruik kan worden gemaakt van de steenweg van Olst naar Deventer.

- de steenovens van Olst mogen door de nieuwe weg meer afzet van hun producten op de Veluwe verwachten.
 - het veer zal drukker worden en meer baten opleveren.
- Voor de gemeente Epe worden de kosten van de weg op haar gebied als volgt geraamd:

voor grondaankoop ca. één bunder	f 400,--
brug over de Terwoldse wetering	f 160,--
brug over de Zandgrafe	f 40,--
arbeidsloon voor de weg	f 150,--

f 750,--.

De kosten voor de gemeente Olst worden voor het gedeelte op haar gebied op ongeveer hetzelfde bedrag geschat.

Als we nu het kaartje bezien, dat van vrij recente datum is en uitsluitend ter oriëntatie aan dit artikel is toegevoegd, dan blijkt, dat in de huidige situatie het Overijssels gedeelte, indien de weg wordt aangelegd tussen de bestaande wegen, vrij kort is. Kennelijk heeft de burgemeester een weg voor ogen gestaan, waarvan het Overijssels gedeelte tot dicht bij het veer loopt.

Reeds voordat hij het plan voor de aanleg van de weg aan de districtscommissaris voorlegde, had de burgemeester zich al tot zijn collega in Olst gewend met het voorstel de zaak te bespreken samen met van weerszijden een lid van de gemeenteraad. Helaas vindt hij weinig gehoor. De Olster burgemeester schrijft lakoniek terug, dat noch de gemeenteraad, noch de ingezetenen van Welsum behoefte aan de weg voelen en vindt dan ook de voorgestelde bespreking overbodig. Hoogstens wil hij praten over het tracé in zijn gemeente voor het geval Epe alle kosten voor de aanleg van de weg voor zijn rekening neemt.

Maar burgemeester Van der Felz zet door, getuige de hiervoor genoemde brief. Aan het slot van zijn schrijven verzoekt hij de districtscommissaris er bij de gouverneur op aan te dringen contact op te nemen met diens ambtgenoot in Overijssel met de bedoeling Olst alsnog te bewegen met het plan in te stemmen en er gelden voor beschikbaar te stellen. En - zo zegt hij de gemeente Epe heeft er niet alleen voor op te draaien, want het is ook een provinciaal belang. Van daar dat hij vraagt of er subsidie van de provincie en van het Rijk kan worden verwacht.

Het antwoord van de districtscommissaris komt 1 december 1828. De gouverneur heeft contact opgenomen met de gouverneur van Overijssel, maar dat heeft althans voorlopig tot niets geleid. De kosten worden van die zijde op f 3.400,-- geschat.

De districtscommissaris vindt dit nogal aan de hoge kant, ondanks het feit, dat er voor laag gelegen landerijen, zand van elders moet worden aangevoerd.

Overijssel ontkent niet, dat Olst wel enig belang heeft bij de weg, maar dat de kosten daar niet tegen opwegen.

In feite komt het antwoord er op neer dat men er gewoonweg geen zin in heeft. De hoge raming zal wel bedoeld zijn om de afwijzing enige kracht bij te zetten.

Toch geeft de burgemeester het niet op. Op 28 januari 1829 schrijft hij opnieuw een brief aan de districtscommissaris en stelt nu voor, dat Olst één derde deel van de kosten voor zijn rekening neemt. Het bedrag van f 3.400,-- vindt hij ook aan de hoge kant. Nadat hij zich plaatselijk van de situatie op de hoogte heeft gesteld, komt hij nu met een meer gefundeerde begroting.

De weg krijgt daarin een totale lengte van 2155 ellen. Onder Oene 843 ellen bij een totale breedte van 16 ellen (d.w.z. bermen en sloten daarbij inbegrepen) en onder Welsum 1312 ellen bij een breedte van 12 ellen. De grond ligt daar hoger, zodat met minder breedte kan worden volstaan. De eigenlijke weg wordt 7 ellen 5 palm breed. Als men de hier gebruikte lengtemaat van een el toepast op het kaartje, dan blijkt, dat een el vrijwel gelijk is aan een meter en dat niet de Amsterdamse el van ca. 0.69 m. wordt bedoeld.

De weg zou moeten kosten:

- voor grondaankoop onder Oene 843 x 16 ellen = 13488 ellen (ca. $1\frac{1}{3}$ bunder) tegen f 470,-- per bunder	f 625,--
- idem onder Welsum 1312 x 12 ellen = 15744 ellen (ca. $1\frac{7}{12}$ bunder) tegen f 900,-- per bunder	f 1.325,--
- graafwerk onder Welsum 1312 el à f 0,20 per el	f 262,--
- graafwerk onder Oene 843 el à f 0,40 per el	f 337,20
- brug Terwoldse Wetering	f 200,--
- brug Zandgrave	f 60,--
	<hr/>
	f 2.809,20

Het is niet duidelijk geworden, waarom de grond onder Welsum zoveel duurder is gerekend. Evenmin wordt gesproken over aanvoer van zand voor het weglichaam.

Mogelijk heeft men gedacht dit plaatselijk uit de sloten te kunnen halen.

Een half jaar later komt er een brief van de districtscommissaris, waarin hij meedeelt, dat de gouverneur

van Gelderland een missive heeft ontvangen van de gouverneur van Overijssel "in substantie behelzende:

- dat de kosten van de weg op Overijssels gebied worden geraamd op *f* 2.548,40;
- dat de gemeente Olst het nut van de weg erkent, maar geenszins kan toestemmen dat dit zulk ene groote offering waard zou zijn. Zij biedt dan uit de gemeentefondsen van 1830 een subsidie van *f* 300,-- aan;
- dat uit de provinciale fondsen van Overijssel geen gelden voor dezen weg kunnen worden afgezonderd".

De districtscommissaris verzoekt nu om na te gaan hoeveel Epe nog zou kunnen bijdragen in de kosten van de weg op Overijssels gebied. Zo ja, hoeveel kan de gemeente dan beschikbaar stellen? Ten slotte wordt verzocht eens na te gaan of er dan volstrekt geen weg van Oene naar Welsum en het veer bestaat en zo ja, hoeveel het dan zou kosten die weg in orde te maken.

Op 1 september schrijft de burgemeester terug, dat de opoffering voor Epe al groot genoeg is en er dus geen geld over blijft voor het Overijsselse gedeelte.

Er is wel een bestaande verbinding van Oene naar de dijk halverwege Veessen-Welsum, maar die is erg smal en van bar slechte specie. Het opknappen van deze weg vraagt veel geld (grondaankoop voor verbreden, aanvoer van zand, wegzagen van bomen), zodat dan wel weer bij hogehand om subsidie zal moeten worden gevraagd.

Er komt nu een nieuw voorstel van de districtscommissaris. Hij gaat daarbij uit van een raming van *f* 2.350,--, omdat hij de raming door Overijssel van *f* 2.548,40 te hoog vindt. Olst heeft *f* 300,-- toegezegd, de steenfabrikant Westhof *f* 50,--, blijft over *f* 2.000,--.

Dit bedrag zou "genegosieerd" (=geleend) kunnen worden en de rente betaald kunnen worden uit de opbrengsten van een tol. Hij vraagt nu de burgemeester:

- hoe hoog zal de tol moeten zijn;
- wat de te verwachten opbrengst zal zijn;
- waar de tol te plaatsen. De financiën staan geen afzonderlijk gebouwtje toe;
- wat er verder nog over deze zaak valt op te merken.

Het voorstel van een tol valt bij de burgemeester niet

in goede aarde. Als het dan toch moet, denkt hij aan hoogstens 1 cent voor een wagen en $\frac{1}{2}$ cent voor een kar. Over de opbrengst durft hij geen uitspraak te doen. Dat hangt volledig van het gebruik af en dat wordt door een tol zeker niet in de hand gewerkt. Bovendien zal er een gebouwtje moeten komen.

Het begint er somber uit te zien, als bovendien de districtscommissaris op zijn desbetreffende vraag aan de gemeenten Heerde, Elburg, Doornspijk, Oldebroek en Ermelo het vrijwel eensluidend antwoord krijgt, dat men het nut van de weg wel erkent, maar er geen geld voor beschikbaar kan stellen. Heerde had wel achterwege kunnen blijven, want daar beschikt men via de Kerkdijk al over een verbinding met het veer. De districtscommissaris besluit dan met de woorden: "Weshalve ik geloof, dat dit plan hiermede voor geheel en al vervallen moet gehouden worden".

Er blijft nu niets anders over dan te trachten de Houtweg in een betere staat te brengen. Een eerste begroting van de zijde van de gemeente Epe in december 1830 komt uit op ruim f 1.000,--, waarbij voor grond-aankoop per el (ca. 1 m²) f 0,25 wordt gerekend.

De verdere correspondentie over de verbetering van de Houtweg levert weinig belangwekkends op.

De verbetering van de Houtweg wordt een feit al schrijven we inmiddels medio 1832. Alzo ruim vier jaar later. De weg tussen Oene en Welsum is dan ook helaas tot op de huidige dag een illusie gebleven.

D. Roelofs.

Bron: Archief van de gemeente Epe.

Noot: De provincie was destijds in een aantal districten verdeeld, waaronder het district "Midden Veluwe", dat te Voorst zetelde. Aan het hoofd stond de districtscommissaris (voor 1825 hoofdschout). Vrijwel alle correspondentie met hogerhand liep via de districtscommissaris.

Ook de antwoorden kwamen door zijn tussenkomst weer bij de burgemeester.

Gingen de gevraagde beslissingen de bevoegdheden van de districtscommissaris te boven of achtte hij het belang daartoe groot genoeg, dan werd de zaak aan het provinciaal bestuur voorgelegd. Ook als de burgemeester er nadrukkelijk om vroeg.

D.R.

Epe, zoals het is geweest.

Het Sint Maartenshof

Uit het Noord Veluws Dagblad van 3-9-1954

Een oud geschrift vermeldt, dat de terreinen langs Kerkplein en Hoofdstraat ten Noorden van de Willem Tellstraat (voorheen de Vinkesteege) de naam droegen van Sint Maartenshof.

En daar de Hervormde kerk, toen zij nog voor de R.K.-eredienst bestemd was, aan Sint Martinus of Sint Maarten was gewijd, kan daaruit de conclusie worden getrokken, dat die gronden aan de Kerk behoorden.

Hiervoor zijn nog meer aanwijzingen. Allereerst dat de grond waarop het pand van de heer Both staat, belast was met een uitgang groot f 6,-- 's jaars en het terrein waarop thans de Ford-garage zich bevindt, met een van f 2,70, beide ten laste van de Kerk.

Van een uitgang op het daarnaast gelegen terrein, waarop voorheen de kosterij stond, is niets bekend. Een uitgang daarop zou ook geen zin hebben, daar de kosterij eigendom van de Kerk was.

Zo is het ook niet onwaarschijnlijk, dat de in 1826

gestichte school is gebouwd op grond van de Kerk, daar dit terrein direct bij de kosterij aansluit. Ook lag er tot in de zeventiger jaren der vorige eeuw tussen de genoemde gronden en die van de heer Van Meerkeren een akker bouwland, die door de Kerk, wier eigendom hij was, aan de aangrenzende eigenaren is verkocht; dezen hebben daardoor hun tuinen vergroot.

Van het huis, dat heeft gestaan ter plaatse van de FORD-garage, is weinig bekend. Het was een zeer oud huis, dat omstreeks 1890 wegens bouwvalligheid is afgebroken. Het behoorde in eigendom aan de familie Wagenaar. Vele jaren is het bewoond geweest door koperlager Lammers, die zijn zaak omstreeks 1880 heeft overgebracht naar de overzijde van de straat.

De hoek Kerkplein-Willem Tellstraat is een plek, die in lang vervlogen eeuwen niet zonder betekenis is geweest.

In 't laatste der 18e eeuw en in het begin der 19e eeuw was er een herberg, waar "De Zwaan" uithing. Daar woonde destijds de kastelein "Cornelis uit de Zwaan", die zelf een sterk gebruiker was van het geestrijke vocht, dat hij ook aan zijn klanten schonk. Op zekere dag zat hij met zijn kornuiten te kaartspelen, daarbij stevig borrelend, totdat hij onverwachts ineenzakte en op zijn stoel overleed. De makkers namen een laken van het bed, legden dit de overledene over het hoofd en gingen voort met het kaartspel. Zo luidt de overlevering.

In later jaren is het huis bewoond geweest door H. Manvis, die destijds gemeente-ontvanger van Epe was. Deze verkocht het in 1855 aan W. Overbosch, veearts te Epe, die er een grutterij en kruidenierswinkel in vestigde voor zijn zoon Sarris Overbosch. Deze zaak is geopend op 1 september 1856. Aanvankelijk werd de grutterij gedreven door paarden, tot in 1875 de rosmolen werd vervangen door een stoommachine, die in 1908 plaats moest maken voor een zuiggasmotor.

In 1913-1914 is het oude pand geheel afgebroken en vervangen door het tegenwoordige. Bij de werkzaamheden van afbraak en wederopbouw zijn vondsten gedaan, die erop wijzen, dat men daar op historische grond staat.

Behalve restanten half verbrand hout, die aantoonen, dat er in vroeger tijden brand had gewoed, werd in de onderste laag der fundamenteen een gebakken steen gevonden, waarop een allegorische of mythische voorstelling was aangebracht, een siersteen, die men in een allemanswoning niet kon verwachten. Deze steen is geheel gaaf. Gelukkig heeft men hem met de figuren in het zand gelegd en op de achterkant de kalk aangebracht.

De steen is in goede handen en veilig opgeborgen (zie foto).

Bij het verwijderen van de teelaarde ter plaatse van de malerij van de heer Both ontdekte men, dat daar vroeger mensen zijn begraven. Men vond er langwerpige vierkante vakken, die in kleur sterk verschilden van de omringende grond. Restanten van lijken zijn niet gevonden, zelfs geen beenderen, enkel een stukje verroest ijzer, blijkbaar afkomstig van een handvat aan een doodkist.

De vraag rijst, waarom daar doden zijn begraven. Het terrein ligt buiten de kerkhofmuur. Zijn daar zelfmoordenaars of misdadigers ter aarde besteld, die niet aan gewijde aarde werden toevertrouwd?

Waarschijnlijk niet. Veeleer is aan te nemen, dat daar ter plaatse een kerkelijke of semi-kerkelijke stichting (een klooster) heeft gestaan, die haar eigen begraafplaats had.

In de geveltop van het pakhuis van de heer Both is aangebracht een borstbeeld van gehouwen steen, dat ook zeer oud is en geen ridderfiguur voorstelt.

Dit beeld heeft steeds op één der zolders in het oude pakhuis gelegen. Ook dit wijst erop, dat op die plek in vroeger eeuwen een gebouw heeft gestaan van meer dan gewone betekenis.

Wie kan hierin licht verschaffen?

Bronnen: Noord Veluws Dagblad van 3-9-1954.

De optische telegraaf van Amsterdam naar paleis Het Loo

In een akte van 21 maart 1812, gepasseerd voor Gerrit des Ruelles, griffier bij het vredegericht van het kanton Apeldoorn vond ik indertijd, dat Willem Kemper, timmerman, wonende op het Loo, Jan Rikkers, timmerman, wonende te Elspeet en Jacob van Essen, timmerman, wonende te Vaassen, tot hun bijzondere gemachtigden benoemden de Heren Adriaan Mijné & Co., solliciteurs te Amsterdam, om voor hen en in hun naam bij de Raad van Lequidatie van het voormalig Ministerie van Oorlog in te vorderen de gelden welke zij te vorderen hebben voor het plaatsen der "Telegraphen" op het keizerlijk paleis 't Loo, op de aangewezen berg nabij het Vrijbosch en op de kerktoren te Vaassen. Alles volgens de "door handen van den Heere Daendels in qualiteit als Bailluw van Nederveluwe, in der tijd daar van ingeleverde rekeningen".

Op mijn verzoek aan de tweede afdeling van het Algemeen Rijksarchief te Den Haag om nadere inlichtingen over bovenstaande vordering, deelde de Rijksarchivaris, Drs. E. van Laar, mij mee, dat hierover niets te vinden was. Wel wees hij mij op een studie van W.C.A. Staring: "Optische telegrafien in Nederland", opgenomen in het tijdschrift van het koninklijk instituut van ingenieurs, jaargang 1890/91, en op een artikel van Dr. E.A.B.J. ten Brink over de optische telegraaf in Nederland tot 1813, opgenomen in het Tijdschrift Napoleontische Studien, aflevering 10, 1967.

Ook wees hij mij op het archief van de Directeur der Landelijke Telegrafische Beseiningen 1809/1810, destijds in het hulpdepot te Schaarsbergen.

Staring vermeldt eerst het tot standkomen van een sein-correspondentie tussen Amsterdam en Ossendrecht, dit ingevolge een schrijven d.d. 29 augustus 1809 van de Minister van Oorlog Krayenhof aan de Directeur van het Depot-Generaal van Oorlog, de Lt. Kolonel M.J. de Man. De eerste luitenant, ingenieur, geograaf J.D. van Schel-

le werd belast met de inrichting der seinposten en met de aanstelling van "seinmeesters adsistenten" en arbeiders en ontving op 31 oktober 1809 zijn benoeming tot Directeur. Ook in de lijn naar 't Loo kwam tot stand met posten te Muiden, Naarden, Eemnes-Buiten, Nijkerk, Putten, Garderen, Elspeet, op de berg achter Niersen, en op het paleis Het Loo. Elke post werd bediend door een seinmeester en twee "adsistenten", waarvan overdag steeds twee man op post waren, om elke tien minuten voor- en achteruit waar te nemen. Alleen Amsterdam en Het Loo konden met het geven van seinen beginnen. De overige posten hadden niets te doen dan de seinen zorgvuldig over te nemen. De seinmeesters, afkomstig van de Marine, ontvingen $2\frac{1}{2}$ gulden daags. De veteranen die als "adsistenten" optraden, genoten een toelage boven hun tractement van 40 cent daags, van 50 cent daags als "adsistent" en van 60 cent daags als zij als seinmeester dienst moesten doen.

Het seintuig bestond uit een rechthoekig houten kruis, opgehangen aan een horizontaal uitgestoken mast en voorzien van vijf schijven. Vijf manden of bollen, van ongeschilde teen, licht gevlochten, werden door middel van over vijf schijven geschoren lijnen, aan het kruis opgehangen.

Daar ook het kruis door de waarnemer gezien werd, kon ook, althans bij dag, de plaats waar de bol hing in aanmerking komen en geraakte men dus met dit stelsel tot een aantal van 31 seinen, waarbij er nog enige gevoegd werden door vlaggen te hijsen en door twee of drie bollen onder elkaar te hangen.

Deze seinen zijn hieronder aangegeven.

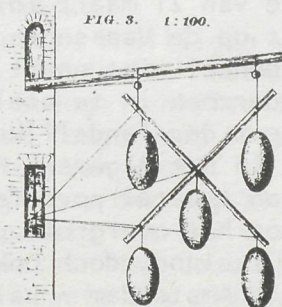
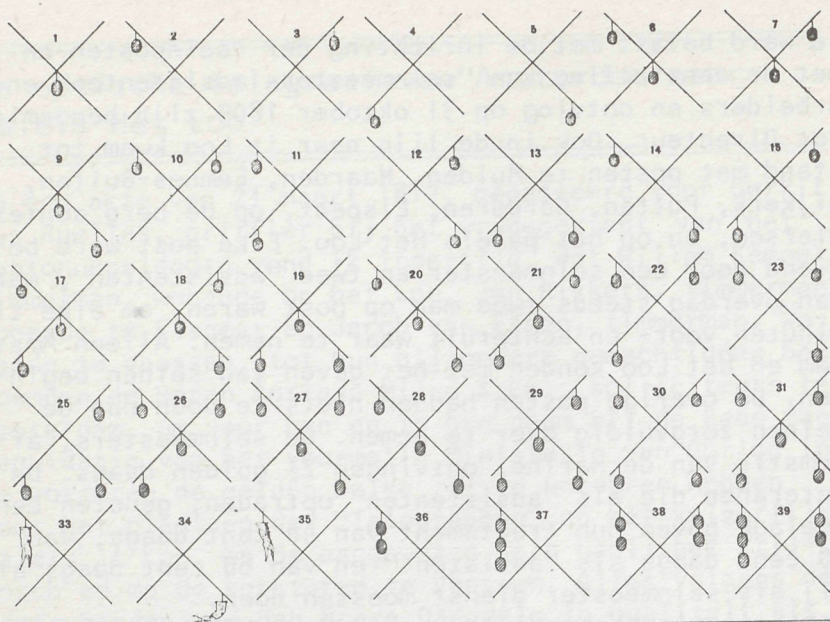

FIG. 4.

De eerste lijst van de betekenis der seinen is op 17 november 1809 door de Minister van Oorlog vastgesteld, doch later op 19 januari 1810 ingetrokken en door een andere vervangen. Kort daarna schijnt deze telegrafische correspondentie te zijn opgeheven en de seinposten opgeruimd. Tot zover het artikel van Staring. Uit het vervolg van dit artikel zal blijken dat de data van opheffing exact bekend zijn en ook op enkele andere punten dit artikel van Staring nog enigmatische kan worden aangevuld.

De publikatie van Dr. E.A.B.J. ten Brink geeft geen nieuwe gegevens, daar hij ook weer Staring citeert. Het feit dat de akte van 21 maart 1812 duidelijk spreekt van een post op de Vaassense toren, en Staring deze plaats in het geheel niet noemt, was voor mij aanleiding eens een onderzoek in te stellen in het archief van de Directeur der landelijke beseiningen, thans wéér aanwezig in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. Dit uit een tweetal portefeuilles bestaande archief bevat voor het overgrote deel gegevens over de lijn Amsterdam - Zeeland, doch ook interessante gegevens over de lijn Amsterdam - paleis Het Loo.

Er zijn door mij bewust voor het overgrote deel gegevens gebruikt die op de naaste omgeving betrekking hebben.

De order "tot het etablissen eener telegraphische correspondentiebeseiningslinie tussen de Hoofdstad en het paleis Het Loo" is gedateerd 21 oktober 1809. Hierbij wordt de 1e luitenant, ing. geogr. Van Schelle tevens "geauthoriseerd" tot het verplaatsen van enige seinmeesters uit de linie tussen Bergen op Zoom en de Hoofdstad naar de nieuwe linie Amsterdam - Het Loo. Op 10 november blijkt Directeur Van Schelle in Elspeet te zijn, want hij gelast op die dag de onderschout van Elspeet om materiaal beschikbaar te stellen voor de timmerman Jan Rijkers, zodat deze de telegrafen kan maken op de toren van Elspeet en op de berg onder Gortel. De nieuw benoemde seinmeester voor paleis Het Loo is niet erg gelukkig met deze promotie. In een request aan de Minister van Oorlog d.d. 9 november 1809 deelt Teunis van de Polder mee dat hij seinmeester is geweest op de Westertoren te Amsterdam en bij "resolvatie" van 28 oktober 1809 is overgeplaatst naar Het Loo, terwijl hij zich vandaar naar Elspeet moest begeven om daar de komst van Directeur Schelle af te wachten. Acht dagen heeft hij daar naar zijn superieur uitgekeken, terwijl hij ondertussen "bezocht" werd door een hevige koorts, zodat hij de vrijheid maar heeft genomen naar zijn vrouw en drie kleine kinderen (en alle dagen een vierde op komst) terug te gaan.

Hij vraagt dan ook "ten vriendelijksten" zijn plaats op de Westertoren weer te mogen innemen en presenteert als zijn vervanger voor Het Loo de seinmeester Willem Bijers van Koudenberg.

Tot een daadwerkelijk inwilligen van dit verzoek is het niet gekomen. Op de 12e november 1809 is Van Schelle op Het Loo en brengt schriftelijk verslag uit aan zijn superieur, de fungerende Directeur van het Depot Generaal van Oorlog Van Hooff.

Hij deelt hierbij mee, dat hij zich tevergeefs heeft beijverd om het paleis Het Loo te ontdekken vanaf de berg tussen Elspeet en Het Loo. Hij is daarom naar Vaassen gegaan en heeft ook aldaar een post geëtabli-

seerd. Seinmeester Jan Struik te Rotterdam heeft hij aangewezen om de post op de berg bij Niersen te bemanen, terwijl Gerrit van der Lugt naar Vaassen is ontboden. Twee kijkers heeft hij nog nodig. Eén voor de seinmeester Willem Bèijers te Bunschoten (dit is ook een later tussengeplaatste post) en één voor Gerrit van der Lugt. De kijker voor deze Vaassense seinmeester kan worden afgestuurd aan het adres van Ds. Van Niel te Vaassen. De 11de en bijna deze gehele dag zijn gebezigd om van Zijne Majesteit de permissie te "erlangen" om op het paleis te doen werken, zo vervolgt Van Schelle zijn rapport, maar het is gelukt en "men zal morgen met den dag beginnen om de seinpaal op 't plat van het paleis te stellen".

Op 13 november 1809 krijgt timmerman Van Kempen schriftelijk opdracht om "ten spoedigste op het paleis van Zijne Majesteit op Het Loo op de aangewezen plaats en volgens aan hem overhandigde tekeningen op te richten een telegraphische correspondentieseinpost met een waghuisje voor de geëmployeerdens op derzelve. Zijn gespecificeerde nota kan hij inleveren bij het gemeentebestuur of de Scholtis des Ampts Mr. A.C.W. Nies te Loenen".

Ook scholtis Nies wordt schriftelijk op de hoogte gebracht, dat er in zijn Ampt twee seinposten zullen worden opgericht. Eén op de toren te Vaassen en één op het paleis Het Loo (Vaassen was in die tijd bij Het Loo gevoegd). Op elk der seinposten zullen twee veteranen geplaatst worden, "welke geheel van hunne compagnien afgescheiden, den dienst op derzelve zullen waarnemen en alle hunne voordelen moeten blijven genieten welke zij bij hunnen compagnien dienende kunnen pretenderen. Zult gij dus wel de goedheid gelieven te hebben hun de gewone rations brood te doen geworden....". Met de werkzaamheden in Elspeet wil het niet erg vlotten, want bij zijn bezoek aldaar op de 16e november 1809 blijkt de Heer Schelle, dat zowel het touwwerk alsook de wimpels en de manden, waarvoor de bestellingen in Harderwijk waren geplaatst nog niet zijn afgeleverd. Hij schrijft dan ook onmiddellijk een brief aan

de Weledelgestrenghe Heer A. Schilders, President der Stad Harderwijk, waarin hij zich beklagt over het feit dat het benodigde materiaal niet tegen de 15e dezer is afgeleverd. Hij neemt de vrijheid "Zijne Edelgestrenghe te verzoeken de betreffende leveranciers aan te manen om er voor te zorgen dat alle benodigheden hedenavond of morgenvroeg te Elspeet arriveren, al ware het dat zij deze nagh moesten doorwerken. 't Is niet onredelijk zulks te vergen, daar ik in Deventer even zoveel in eene nagttijd heb doen vervaardigen voor Vaassen en Het Loo". Aldus een hoogst ontevreden Van Schelle.

De volgende dag reageert de President van Harderwijk op dit schrijven. Alhoewel de brief "eerst des namiddags ten 3 uur is binnengekomen, heeft hij meteen de betreffende personen bij hem ontboden".

Herman Verhoef, die voor het benodigde touwwerk zou zorgen, heeft dit in Amsterdam besteld maar hierop nog geen reactie ontvangen. Betere berichten geeft de wimpelleverancier Fijn van Draat. Hij zegt "morgen drie wimpels klaar te hebben". Mandenmaker Olthuyzen verklaart "dat de manden morgen ter dispositie zullen zijn". Tot zover Harderwijk.

"Mijnheer Van Schelde. De tillegraaven bennen nog niet klaar, omdat wij geen touwwerk hebben". Deze noodkreet doet seinmeester H. de Waard uit Elspeet op de 18e november 1809 aan zijn superieur.

Ook de Garderense seinmeester Daniel Ribbe zit nog dik in de problemen. Zijn klaaglied laten wij hier volgen. "Garderen, den 7 December 1809.

Mijnheer De Heer van der Schelle. Het kan mijn niet begrijpen dat al de sijnmeesters al tuyg hebben, instruksis ende wimpels en ik heb wel mijn instruksi maar tot nog toe geen wimppels. Wat daar aan mankeert dat kan mijn niet begrijpen dat U heedele mijn de instruksis stierd sonder wimppels en ik heb U heedele den 23 november al een brief aan Uw gestiert als dat ik klaar was met de tillegraaf.

Verder blijf ik onderdannige trouwe dienaar.
Daniel Ribbe in Garderen".

Ook zijn collega Jan Struik uit Elspeet heeft moeilijkheden en klaagt op 10 december 1809: "ik heb nuy al drie weken hier geweest zonder duyt gelt.

Ik heb mijn goed al moeten verzetten om van te leven, maar nuy kan ik niet meer en als ik Uw Edele mag verzoeken om mijn tot onderstand te helpen tot levensmiddelen, want ik kan hier niet geholpen worden omdat ik hier een vreemdeling ben.....".

Inmiddels is er op hoog niveau een ingrijpende beslissing genomen. Op 9 december 1809 schrijft Directeur Van Schelle aan zijn elf seinmeesters het volgende bericht. "Op speciale last van Z.E. de Minister van Oorlog, gelast ik U om op ontvangst dezès Uw kijker en instructie te stellen in handen van de Heer Burgemeester of Scholtis van Uwe plaats, tegens behoorlijk recu, welk recu gij mij zult toezenden. Vervolgens zult gij Uwen Telegraph en alles wat tot Uwe seinpost behoort stellen onder het toeverzigt van de plaatselijke regering ten einde door hun een wakend oog op dezelve gehouden worden. Vervolgens dank ik U mitsdezen voor den getrouwen en goede diensten met welken gij gedurende den tijd, dat gij onder mijn orders gedient hebt; Uwen post hebt waargenomen; waarvan ik U bij desen ontslaa; zullende U Uwen tractementen uitbetaald worden tot en met 15 deeser, welke gelden ik zo spoedig mogelijk aan de Heer Pansier, onder wiens orders gij U weder stellen zult, zal doen toekomen, ten einde U Uwen uitbetalingen te kunnen doen, als komende mij dit de geschikste wijze voor te zijn om U deselve te doen geworden. Na de verzekering mijner achting noeme ik mij, de Directeur voornoemd D. van Schelle'.

De Heren Van Westerveld en Daendels, resp. Bailluw van Over- en Nederveluwe worden op dezelfde datum geïnformeerd over de opschorting van de "Telegraphische Be-seiningslinie" tussen de Hoofdstad en het Paleis Het Loo. Ook de Burgemeesters van Muyden, Naarden, Eemnes Buiten, en Bunschoten, alsmede de Schouten van Putten, Garderen en Het Loo krijgen hun instructies. Het kruis met touwwerk, benevens de manden moeten van de torens afgenomen worden en op een geschikte en vei-

lige plaats worden opgeslagen en alles moet zodanig worden bewaard, dat op eerste order de telegraaf weer in werking gebracht kan worden. Daarmee behoort de "Telegraphische Beseiningslinie" Amsterdam-Het Loo weer tot het verleden.

Wel rijst de vraag of deze telegraaf ook werkelijk gefunctioneerd heeft. We menen dit zondermeer te kunnen ontkennen.

Op het blad met de 40 seintekens zien we dat de tekens 32 tot en met 35 zijn samengesteld met een wimpel. Zonder deze tekens was het niet mogelijk de beseining uit te voeren, daar deze tekens seinen van orde voorstelden zoals stopsein, begane misslag, voortgang etc. Wij hebben gezien dat de post Garderen op 7 december nog niet seinklaar was wegens het ontbreken der wimpels, terwijl de order van stopzetting van 9 december dateert. Trouwens aan Lodewijk Napoleon was toch niets meer te telegraferen, daar hij al op 26 november 1809 met zijn Minister van Binnenlandse Zaken Roëll naar Parijs was vertrokken om bij broer Bonaparte op het "matje" te komen.

Ook de beseining Ierseke via Bergen op Zoom naar de Hoofdstad was geen lang leven beschoren. Op de 29e van Louwmaand 1810 werd haar onmiddellijke afbraak gelast.

Op de linie Amsterdam - Het Loo hebben de volgende seinmeesters dienst gedaan:

Gerrit de Waard	te Muyden
Carel Dangemon	te Naarden
Jan Storm	te Eemnes Buiten
Willem Beyers	te Bunschoten
Gerrit de Neef	te Nieuwkerk
Cornelis de Neef	te Putten
Daniel Ribbe	te Garderen
Hendrik de Waard	te Elspeet
Jan Struik	bij Elspeet op de Berg
Gerrit van der Lugt	te Vaassen
Teunis van de Polder	op Het Loo

Gerrit van der Lugt was in Vaassen 41 dagen in functie waarvoor hij 102 gulden en 10 stuivers ontving.

Zijn assistenten waren H. Langen en J. Rademaker. Of de in het begin van dit artikel genoemde timmerlieden ooit voor hun werkzaamheden zijn betaald, mocht ik tot op heden niet ontdekken.

W. Terwel.

De geraadpleegde bronnen zijn in de tekst genoemd.

Heeft Epe de tram gemist? (5)

Er moesten verder opmetingen, waterpassingen, tekeningen en een bestek met begroting van kosten worden gemaakt.

Het bestek vermeldt bovenbeschreven route met daarin aangegeven de lengte van 23.325 m1, niet meegerekend de zij- en wisselsporen. De lijn zou dan over 185 m1 in de gemeente Deventer liggen, 16.805 m1 in Voorst en 6.335 m1 in Epe.

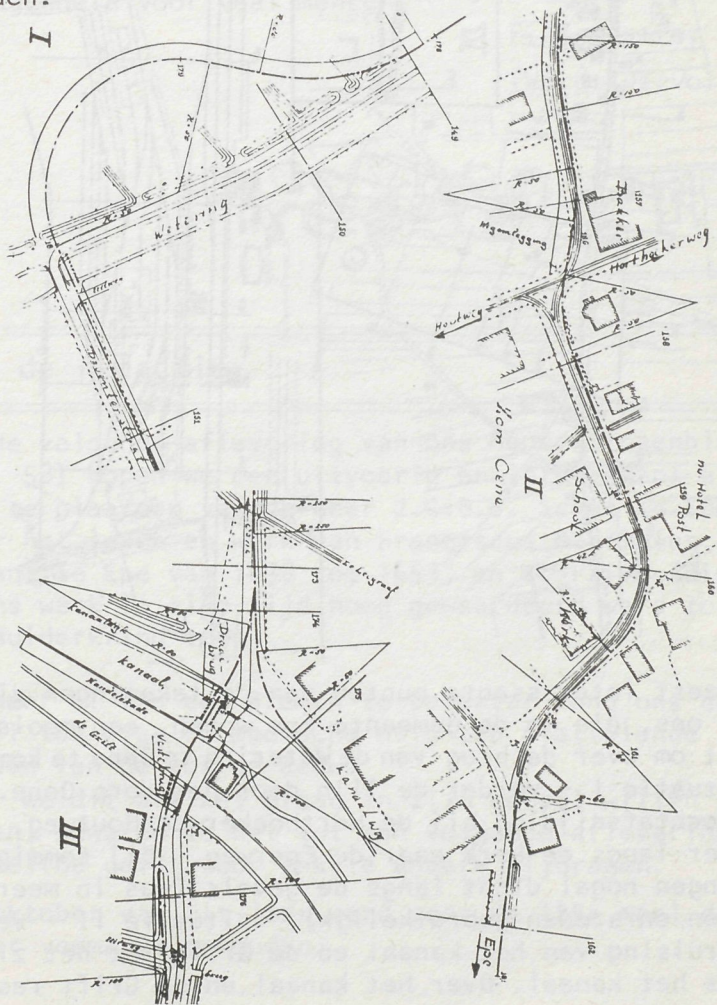
Het bestek maakt voorts melding van zij- en wisselsporen met een emplacement, ontworpen naast dat van de Koninklijke Nederlandsche Lokaalspoorweg Mij. te Epe, waardoor op eenvoudige wijze een gelegenheid tot laden en lossen van wagons in wagons werd verkregen (laadspoor).

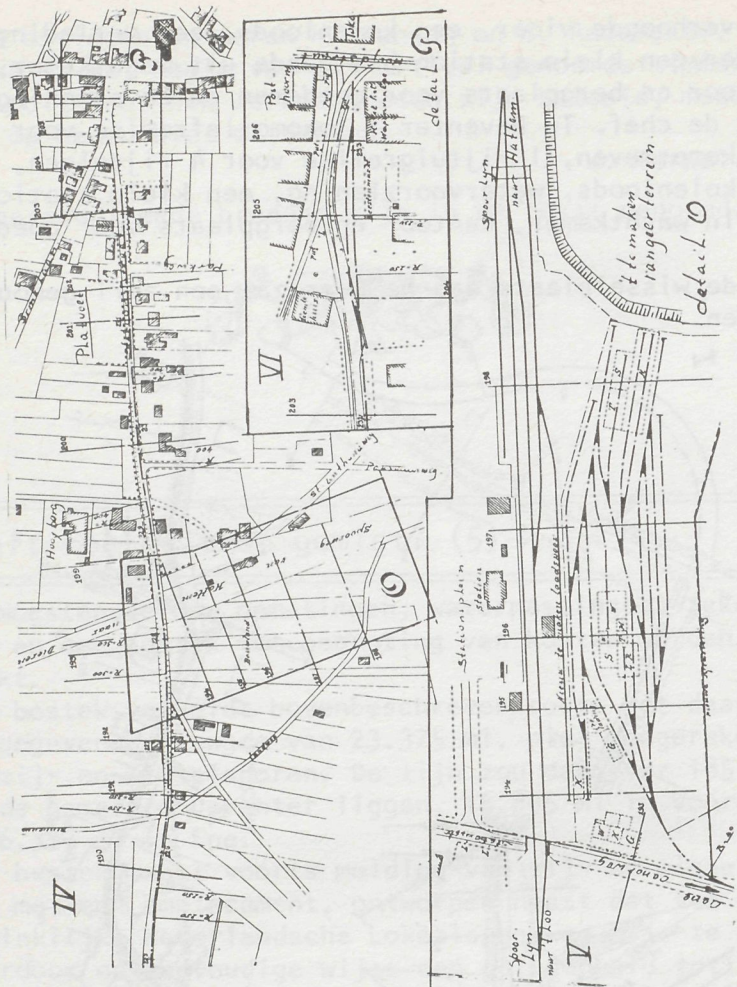
V.e situatie. Behalve de zij- en wisselsporen te Deventer en Epe aan de eindpunten (VI) werden er zijsporen gemaakt naar de boterfabriek Emstermate in de kom van Twello en langs het Apeldoornse kanaal, deze laatste over een lengte van 72 m1.

Aan gebouwen komen er op het emplacement te Epe: een lokomotiefremise voor 4 lokomotieven, 1 rijtuigremise voor 6 rijtuigen, de nodige werkplaatsen met magazijn, een watervoorziening, een goederenloods

met verhoogde vloer, een kolenloods, een verlading.
 Verder een klein station bestaande uit wachtkamer,
 kantoor en bergplaats voor goederen en bovenwoning
 voor de chef. Te Deventer 1 lokomotiefremise voor
 2 lokomotieven, 1 rijtuigremise voor 4 rijtuigen,
 een kolenloods, watervoorziening, een klein station,
 waarin wachtkamer, kantoor en bergplaats voor goede-
 ren

Aan de wisselplaats aan De Geer zal een abri gebouwd
 worden.

De meest interessante punten van de tekeningen zijn voor ons, die in de gemeente Epe wonen, een mooie S-bocht om over de brug van de Wetering te Oene te komen - situatie I - verder de lijn door het dorp Oene. De bochtafsnijding bij de Horthoekerweg-Houtweg, verder langs de kerk naar de Eperweg. Bij sommige woningen nogal dicht langs de gevels (was in meerdere dorpen en steden gebruikelijk), - situatie II - verder de kruising van het kanaal en de Grift met het zijspoor langs het kanaal. Over het kanaal en de Grift resp.

een draaibrug en een vaste brug. Kosten resp. f 15.000,-- en f 3.000,-- waarbij aangetekend dat hierover ook het gewone verkeer kon gaan.

Dan door het dorp Epe langs de Stationsstraat tot het "Wapen van Epe" - situatie IV - en het emplacement naast het lokaalspoor en wisselplaats bij "'t Wapen" - V en VI -

Dat zouden nogal ingrijpende veranderingen in de rustige dorpen zijn geweest met veel activiteiten en werkgelegenheid voor veel mensen.

F. Zandstra:

(Wordt vervolgd.)

Van de redactie

In de volgende aflevering van ons Mededelingenblad (nr. 58) hopen we een uitvoerig en interessant artikel te plaatsen van de heer J.G.G.J. Schut te Epe over het leven en werk van Franciscus Martinus, predikant te Epe van 1638 tot 1653, en schrijver/dichter wiens werk in zijn tijd hoog gewaardeerd werd tot in de Muiderkring toe.

De heer L. van den Bremen te Deventer zond ons een artikel toe over de medische hulp ten plattelande in het midden van de vorige eeuw.

Daar we dit artikel graag in zijn geheel willen publiceren, bewaren we het tot een volgende aflevering. Hetzelfde geldt voor enkele andere bijdragen.

In oktober van dit jaar werd voor de 125e maal de Oener veemarkt gehouden.

Onderstaande advertentie in de Deventer Courant, ons toegestuurd door de heer Van den Bremen, kondigt het eerste "Oener Koefeest" aan.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van EPE brengen bij deze ter openbare kennis, dat de Raad dezer Gemeente besloten heeft tot het oprigten eener

VEEMARKT

in het Dorp OENE.

op de twee laatste DONDERDAGEN in APRIL en op den tweeden en derden DONDERDAG in OCTOBER van elk jaar.

Dat alzoo de eerste VEEMARKT te OENE zal plaats hebben op Donderdag den negenden October, en dat op de beide eerste marktdagen verschillende hooge Premiën zullen worden uitgereikt.

EPE, 2 October 1856.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
Mr. E. F. J. WEERTS.

Ter ordonnantie van dezelve:

De Secretaris

W. A. VAN DER FELTZ.

Deventer Courant 1. / 2. 1856

Van de Vereniging Oud Deventer ontvingen wij verenigingsblad "Oud Deventer", nr. 2 van de 3e jaargang. Hierin staan o.a. artikelen over een doopsgezinde "Schuilkerk" in Deventer; Het Reglement voor de school van de Deventer weeshuizen en Klokkemuziek zonder carillons: beieren te Deventer.

R. Paasman.

Boekaankondiging

BORMAN, R. en P. FREDERIKS,
Oost-Nederland archaeologisch bekeken.
Zutphen. Walburgpers. 1978. 127 blz. afbn.krt.
lit.opg.

Algemeen oriënterend overzicht, vlot behandeld in tijdperken.

VOLTOOID VERLEDEN TIJD?

Een hedendaagse kijk op de prehistorie.
Onder redactie van H.T. Waterbolk en M. Chama-

laun. Uitg. intermediair. 1981. 260 blz. f 34,75.

Een reeks studies van specialisten (archaeologen, geologen, anthropologen, botanici), die tezamen, door hun hedendaagse werkwijzen, de prehistorische wetenschap tot grote ontwikkeling brachten, hetgeen een duidelijker beeld van onze verre voorvaders en hun leven gaat geven.

JONG, S. de,

IJssel en Berkelflora, In het voetspoor van David de Gorter. Zutphen. Walburgpers. 2e dr. 1977. 40. 142 blz. afbn.portr. lit.opg.

Voorafgegaan door een korte levensbeschrijving van de botanicus David de Gorter (1717-1783), geeft dit boek 100 tekeningen van wilde planten uit zijn tijd, in IJssel- en Berkelstreek, (ongekleurd), met botanische gegevens, gerangschikt naar bloeitijd en groeiplaats. Tot slot volgt een Duitse samenvatting van de inleiding over De Gorter.

DIESSEN, H.R. van,

Buitenplaatsen op de Oost-Veluwe. Apeldoorn. Uitg. Samenwerkingsverband. 1981. 84 blz. afb. f 25,--

Korte beschrijving en geschiedenis. Van de 89 buitenplaatsen, bevinden zich er 13 in Epe.

ZIMMERMAN, W.,

Spoorlijn "Willem III": Apeldoorn-Epe-Heerde-Hattem. m.afbn. (In: "Heerder Historische Vereniging", Nr. 22. sept. 1981. blz. 18-23: "Heerder mijmeringen").

Geschiedenis van deze spoorlijn van 1887-1950.

WONINK, H.,

Zwerftochten door Drenthe, Overijssel en Gel-
derland. Uitg. Boekencentrum B.V. 's-Gravenhage.
1979. 182 blz. afbn. f 26,90.

Schetsen over natuur, landschap en
streekgeschiedenis (oorspronkelijk in
kranten verschenen), aangemoedigd tot
eigen natuurbeleving. De Veluwe wordt
ook besproken.

Zie bespr. in: "Natura", 78e jrg.
juli/aug. 1981. blz. 265.

P.E. B.

